

УДК 7.071.5:+64/378:004

**Брюханова Галина В'ячеславівна**

викладач кафедри дизайну Інституту мистецтв

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

*h.briukhanova@kubg.edu.ua*

## **СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ДИЗАЙНУ ДРУКОВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ**

**Анотація.** У статті розглядаються питання професійної підготовки фахівців з дизайну друкованої продукції у першій половині ХХ ст. в Україні; проблеми наступності, переймання досвіду професійної дизайнерської, художньої та поліграфічної освіти; особливості підготовки спеціалістів з дизайну друкованої продукції у вищих навчальних закладах художньої освіти.

Поліграфічний дизайн - величезна галузь знань, елементи якої ми можемо знайти в будь-якій сфері людської діяльності. Дизайн у будь-якому суспільстві тісно пов'язаний із етнокультурою – звичаями, традиціями, тому культурна складова є необхідною у програмі освіти.

Сучасний дизайн, що був створений на основі досвіду засновників, тепер має деякі суперечності між вимогами до організації освітнього процесу та змісту освітніх професійних програм з дизайну. Крім того, недостатньо наявного навчально-методичного забезпечення, необхідно розширювати зміст дизайн-освіти, а також часто бракує виділених у навчальному плані годин на засвоєння матеріалу освітніх і професійних програм.

Стаття покликана досліджувати історичні періоди підготовки майбутніх проектних фахівців друкарської продукції в Україні.

**Ключові слова:** мистецька та педагогічна освіта; етапи; художньо-проектна діяльність; художник-конструктор; професійна підготовка фахівців; ВНДІТЕ; Худпром.

**Постановка проблеми.** Становлення і розвиток дизайну, як окремої галузі знань, напрямку мистецької та художньо-проектної діяльності, проходили в Україні певні етапи, обумовлені історичними обставинами, що тим чи іншим чином впливали на цей процес, і цей вплив неминуче поширювався на всю систему підготовки необхідних фахівців. Стаття розглядає витоки успіхів і негараздів у більш вузькій галузі дизайнерської діяльності – поліграфічному дизайні, стан і проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців з дизайну друкованої продукції в Україні у період першої половини ХХ століття.

### **Аналіз останніх досліджень та публікацій.**

Проблеми становлення дизайну в Україні, що базуються на історичних подіях свого часу, розглядали Бойчук А., Даниленко В., Немцова В., Сидоренко В., Устинов А., Хан-Магомедов С., Фурса О. та інші. Даниленко В. досліджує розвиток освіти у дизайні з найдавніших часів. Художньо-промислову освіту в Україні у 1917-1934 роках розглядає С. Нікуленко. Стан і проблеми системи художньої освіти в Україні в 1943-1946 років досліджує О. Лук'янович.

**Метою статті** є дослідження стану і проблем професійної підготовки майбутніх фахівців з дизайну друкованої продукції в Україні у першій половині ХХ ст.

### **Виклад основного матеріалу дослідження.**

Підготовка висококласних фахівців, крім засвоєння необхідних професійних знань і умінь, передбачає необхідність зв'язку з усією системою народних традицій, побутових звичаїв, глибоке пізнання народної духовної і матеріальної культури – без цього неможливим є формування етнічної самосвідомості.

Соціально-економічні процеси у державному розвитку і деякі культурно-історичні умови – частина України входила до складу Російської імперії, а інші її території у різний час – до складу Австро-Угорщини та Польщі, становлення вітчизняної художньо-промислової освіти в Україні, системи мистецьких навчальних закладів, у відповідності до цих умов, відбувалося неоднозначно, як під впливом української художньої культури, так і, частково, певною мірою, Російської Академії мистецтв. Головними українськими художніми центрами були Київ, Львів, Одеса і Харків.

Індустріальний Харків, велике промислове місто, маючи потрібні на той час умови та традиції, створив першу дизайнерську школу України, один із центрів промислового дизайну.

Основи вітчизняної системи дизайн-освіти формуються починаючи із кінця ХІХ-го ст., і закінчуючи першою половиною ХХ-го ст..

Перший етап цього процесу в Радянській Росії припадає на 20-і роки – створення концепції «виробничого мистецтва». Це час виникнення першої в Росії

"дизайнерської школи", творчі концепції якої мали великий вплив на розвиток дизайн-освіти в Україні - Вищих державних художньо-технічних майстерень (ВХУТЕМАС-у).

При реорганізації Української Академії мистецтва у Київський інститут пластичних мистецтв у 1922 році українським Наркомосом робиться спроба створити архітектурний факультет. Саме архфак у ВХУТЕМАСі займав особливе місце, а десятки проектів його студентів ставали яскравим явищем у новій світовій архітектурі [7, 58]

Пізніше, у 1926 - 27 р.р. ВХУТЕМАС був реорганізований і на його базі було створено Вищий державний художньо-технічний інститут (ВХУТЕІН). Але це були часи гонінь, пошуки «формалізму», елементи якого були віднайдені у діяльності ВХУТЕІН-у і у його викладачів. Це, на думку діячів тодішньої влади, перешкоджало вихованню радянських художніх кадрів, тому у 1930 році ВХУТЕІН був закритий. Натомість були створені Московський архітектурний інститут і Московський художній інститут (пізніше інститут імені В. І. Сурикова)

Але саме ВХУТЕМАС був взірцем у розвитку української дизайн-освіти. Освітні заклади України, віддаючи данину популярному у ті роки авангардному мистецтву, були зацікавлені освітньо-професійними програмами підготовки фахівців

Об'ємно-просторові композиції, розроблені у галузі архітектурної пропедевтики, експериментальні завдання на вивчення кольорів, текстури і фактури об'єктів справили великий вплив на розвиток дизайн-освіти цього періоду.

У 1924 році «Київський інститут пластичних мистецтв» був реорганізований у «Київський художній інститут», де і був нарешті відкритий архітектурний факультет, а Архітектурний інститут був ліквідований.

Концепція освіти КХІ ставила перед інститутом завдання зорієнтувати навчальний процес на підготовку фахівців, здатних виконувати завдання промисловості [3, 48-49].

Ці ідеї – художнє оформлення різних аспектів життя у новому суспільстві, нового побуту українця, серед педагогів інституту особливо близькими були

Михайлу Бойчуку. Ця видатна людина була першою серед групи представників українського мистецтва, що сповідували близькі ідеї, мали такі ж художньо-естетичні уподобання і були готові втілювати ці ідеї у суспільне життя.

Коли у 1924 році було створено поліграфічний факультет, нарешті були відкриті відділи високого, рівного і глибокого друку. [4, 118-120]

Наступний період, 30–40-ві рр. ХХ ст. – репресії 30-х років, Голодомор, війна, повоєнна розруха – був настільки важким для України, що розвиток дизайну, в тому числі і поліграфічного, був майже зупинений на багато років.

З середини 60-х років почалися реформи, які вимагали виховання зовсім нових професійних кадрів, зокрема, художників-конструкторів, і було сформульоване визначення художнього конструювання: творча проектна діяльність, спрямована на вдосконалення створюваного засобами промислового виробництва оточуючого людину предметного середовища. Професія художника-конструктора була внесена до загального реєстру професій.

В цей же час у європейських державах відбувався активний розвиток дизайн-освіти, і цей процес пробудив деякий відгук і у СРСР, що мало велике значення для становлення вітчизняної освітньої галузі, у якій розпочався новий етап розвитку дизайн-освіти.

Заснований у 1946 р. Львівський інститут прикладного і декоративного мистецтва мав готувати кадри для втілення в оформленні радянської ідеології, для оздоблення різних архітектурних споруд та об'єктів, використовуючи в основному стереотипну символіку сталінізму.

Але з часом, під впливом історичних змін, Львівський інститут став мистецькою академією європейського взірця, яка і сьогодні є важливим осередком розвитку дизайн-освіти.

У 50-х рр. школа майстрів декоративно-прикладного мистецтва при Київському музеї українського мистецтва була реорганізована у Київське училище прикладного мистецтва. У 1962 році училище стало Київським художньо-промисловим технікумом, який мав дизайнерські спеціалізації: «художнє конструювання» і «художнє оформлення».

Основоположна для розвитку дизайну, зокрема українського знаменуючи новий його етап, у 1962 році вийшла Постанова Ради Міністрів СРСР «Про поліпшення якості продукції машинобудування і товарів культурно-побутового призначення шляхом впровадження методів художнього конструювання».

Згідно з цією постановою, було створено Всесоюзний науково-дослідний інститут технічної естетики (ВНДІТЕ), з відділеннями у великих містах РСФСР і у союзних республіках, зокрема в Україні.

У площині дизайн-освіти Київські й Одеські художні освітні інституції перебували під опікою Петербурзької Академії мистецтв, Львівські – під впливом Австро-Угорської імперії. Харківська ж художньо-промислова школа розвивалась автономно. Утворена на базі школи малювання М.Раєвської-Іванової, що мала тоді художньо-промисловий нахил, і Харківського технологічного інституту, де методика підготовки інженерів містила в собі елементи дизайнерської освіти, вона стала першим закладом з підготовки дизайнерів. [6, 114]

**Висновки.** Вітчизняна дизайн-освіта та система професійної підготовки фахівців поліграфічного дизайну, як окрема її галузь, протягом окресленого терміну – із кінця XIX-го ст. і по 60-ті XX-го ст. повільно, але впевнено розвивалася. Незважаючи на те, що підвалини становлення дизайну як в Україні, так і в європейських державах було закладено саме з кінця XIX ст., сам термін «дизайн» довгий час не використовувався. Часто замість нього вживали близькі за практичним змістом, але далекі за суттю поняття: «технічна естетика», «художнє конструювання» тощо.

Пошуки концепцій у перші десятиріччя XX століття привели до того, що символом і істиною наступних десятиліть стали промислові вироби. З часів Веркбунда художників чекали принципово нові завдання: їх зусилля спрямовані на руйнування звичних стереотипів у ідеї та практиці дизайну. Як особливий вид професійної діяльності дизайнерське проектування склалося у 40–60-ті роки XX століття. Винаходи промислового дизайну цих років борються з уявленням про непереборну прірву між високим мистецтвом і повсякденною матеріальною культурою. Поліграфічний дизайн і система підготовки фахівців цього профілю у

цей час так само, долаючи свої труднощі, нестачу навчальних закладів відповідного напрямку, проходять період розвитку та становлення. Лише у останній третині ХХ ст., із розповсюдженням комп'ютерів, появою і використанням графічних програм, станеться відчутне прискорення у цьому русі.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вергунов С. В. Дизайн Украины: аспекты становления и развития [Электронный ресурс] / С. В. Вергунов // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв . Мистецтвознавство. Архитектура . - 2009. - № 2. - С. 18-31. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/had\\_2009\\_2\\_4.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/had_2009_2_4.pdf)
2. Даниленко В. Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури : монографія / В. Я. Даниленко. – Х. : ХДАДМ; Колорит, 2005. – 244 с.
3. Никуленко С.И. Становление высшей художественной школы в Украине (1917-1934): Дисс. ... канд. искусствоведения. - Х., 1997. - 189 с.
4. Соколюк Л. Д. Біля витоків українського дизайну [Текст] / Л. Д. Соколюк: 12, 2006. - (Вісн. Харк. держ. акад. дизайну і мистец) // Вісн. Харк. держ. акад. дизайну і мистец.-С.116-124.- URL: /articles/2006/
5. Татіївський П.М. Український дизайн: сьогодення і перспективи розвитку // Вісник Львівської академії мистецтв. - Львів, 1999. - С. 182-190.
6. Фурса О. Розвиток дизайн-освіти в Україні і зарубіжжі: історико-порівняльний аспект/ Фурса О.: 2, 2011 - (Порівняльна професійна педагогіка)
7. Хан-Магомедов С.О. ВХУТЕМАС-ВХУТЕИН (Комплексная архитектурно-художественная школа. 1920-1930 гг.) - М.: Знание, 1990. - 64 с.

*Рецензент*

*Афанасьев Ю.Л. – д. філософ. н., професор*

*Стаття надійшла до редакції 12.10.2014*

## СТАНОВЛЕНИЕ СИСТЕМЫ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ДИЗАЙНУ ПЕЧАТНОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ ХХ ВЕКА

**Брюханова Галина Вячеславовна**

преподаватель кафедры дизайна Института искусств  
Киевского университета имени Бориса Гринченко, г. Киев  
[h.briukhanova@kubg.edu.ua](mailto:h.briukhanova@kubg.edu.ua)

**Аннотация.** В статье рассматриваются вопросы профессиональной подготовки специалистов по дизайну печатной продукции в первой половине ХХ в. в Украине; проблемы преемственности, заимствования опыта профессиональной дизайнерской,

художественной и полиграфической образования; особенности подготовки специалистов по дизайну печатной продукции в высших учебных заведениях художественного образования.

Полиграфический дизайн - огромная область знаний, элементы которой мы можем найти в любой сфере человеческой деятельности. Дизайн в любом обществе тесно связан с этнокультурой - обычаями, традициями, поэтому культурная составляющая является необходимым в программе образования.

Современный дизайн, который был создан на основе опыта основателей, теперь некоторые противоречия между требованиями к организации образовательного процесса и содержания образовательных профессиональных программ по дизайну. Кроме того, недостаточно имеющегося учебно-методического обеспечения, необходимо расширять содержание дизайн-образования, а также часто не хватает выделенных в учебном плане часов на усвоение материала образовательных и профессиональных программ.

Статья призвана исследовать исторические периоды подготовки будущих проектных специалистов печатной продукции в Украине.

**Ключевые слова:** художественная и педагогическое образование; этапы; художественно-проектная деятельность; художник-конструктор; профессиональная подготовка специалистов; ВНИИТЭ; Худпром.

## ESTABLISHMENT OF EDUCATION DESIGN OF PRINTED MATERIALS IN UKRAINE IN THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY

**Halina V. Briukhanova**

Lecturer, Department of Design Institute of Arts  
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv  
*h.briukhanova@kubg.edu.ua*

**Annotation.** This article discusses the professional training of specialists in the design of printed materials in the first half of the twentieth century. in Ukraine; problems of continuity, borrowing from a professional design, printing and art education; features training in the design of printed materials in the higher educational institutions of art education.

Print design - a huge area of knowledge, the elements of which we can find in any sphere of human activity. Design in any society is closely linked to ethnic culture - customs, traditions, so the cultural component of the program is necessary in education.

Modern design, which was created based on the experience of the founders, has some of the contradictions between the requirements for the organization of the educational process and content of vocational training programs in design. In addition, the lack of available training and methodological support, you need to expand the content of design education, and often do not have dedicated in the curriculum hours on mastering the material educational and vocational programs.

Article aims to explore the historical periods of training future design specialists of printed materials in Ukraine.

**Keywords:** arts and teacher education; stages; art and design activities; artist and designer; training specialists.

## REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Verhunov S. Design of Ukraine: Formation and development aspects [electronic resource] S. V. Vergunov // Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Arts. Arts. Architecture. - 2009. - № 2. - p. 18-31. - Access: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/had\\_2009\\_2\\_4.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/had_2009_2_4.pdf). (in Russian)
2. Danylenko V. Design of Ukraine in the global context of art and design culture: a monograph / V. Ya. Danylenko. – K. : KSADA; Koloryt, 2005. – 244 p. (in Ukrainian)
3. Nykulenko S. Formation High society hudozhestvennoy schools in Ukraine (1917-1934): Diss. Candidate of Art Criticism - K., 1997. - 189 p. (in Russian)
4. Sokolyuk L. At the root of Ukrainian design [Text]/ L. D. Sokolyuk: 12, 2006. - (Bulletin. Kharkiv state. Acad. Design and Arts) // Bulletin. Kharkiv state. Acad. Design and Arts.-p.116-124.- URL: /articles/2006/ (in Ukrainian)
5. Tatiyivs'kyj P.M. Ukrainian Design: Present and prospects of development // Bulletin of the Lviv Academy of Arts. – Lviv, 1999. - p. 182-190. (in Ukrainian)
6. Fursa O. Development of design education in Ukraine and abroad: historical and comparative aspect / Fursa O. 2, 2011 - (Comparative vocational education) (in Ukrainian)
7. Khan-Magomedov S. VHUTEMAS-VHUTEYN (Complex architectural and Artistic School. 1920-1930 y-rs.) - M.: Znany'e, 1990. - 64 p. (in Russian)